

**BENKO, Juraj. *Bolševizmus medzi Východom a Západom (1900-1920)*.
Bratislava : Historický ústav SAV v Prodoma, 2012, 218 s. ISBN 978-80-89396-18-4.**

JAN LOMÍČEK

Monografie *Bolševizmus medzi Východom a Západom* nabízí ucelený pohled na formování a proměny bolševické ideologie a vytvoření mechanismů jejího šíření ze sovětského Ruska dále za jeho hranice, do evropských zemí. Práce je založená na bohaté teoretické bázi a nabízí z pohledu současné československé historiografie revizi tématu, které je v mnoha směrech nepopsaným listem, přestože bylo opakovaně zpracováváno a do jisté míry protěžováno předlistopadovou historiografií. K dějinám mezinárodního komunistického hnutí sice již vyšla celá řada prací, v poslední době například v českém překladu *Kominterny* z pera Jeremy Agnewa a Kevina McDermotta,¹ nicméně (přidržíme-li se právě této publikace) práce Juraje Benka téma uchopila sice v užším časovém období do začátku dvacátých let, ale o to více do hloubky.

V první tematické části – Ideológia revolúcie – sloužící jako historický úvod do tématu, autor nastiňuje vývoj evropského marxismu a jeho krizi ve druhé polovině 19. století, která vyústila v deradikalizaci evropského sociálnědemokratického hnutí a jeho pozvolný odklon od utopických vizí radikální transformace evropské společnosti. Tento proces vycházel z krize legitimacy sociálnědemokratické ortodoxie vzhledem ke střetu katastrofických vizí s rostoucím materiálním zabezpečením společnosti, rostoucí masovou základnou a s generační obměnou stranických elit. Následuje rozbor formování bolševické ideologie vycházející z marxistických myšlenek, ale přizpůsobené problematikým prvům specificky ruského prostředí, které se *a priori* vyznačovalo nízkými předpoklady pro revoluci v duchu původních Marxových vizí. Autor shrnuje proces ideologického formování strany a jejího programu, založeného na centralizaci, disciplíně, propracovaném působení agitace a propagandy, která vycházela z dobových teorií masové psychologie a sloužila nejen k formování masového hnutí uvnitř sovětského Ruska, ale též k šíření idejí bolševizmu pomocí sítí ilegálních spolupracovníků dále do Evropy.

Druhá tematická část publikace – Organizácia revolúcie – je věnována právě počátkům ideologického působení v zahraničí. Shrnuje historické podmínky, které působily jako

¹ AGNEW, Jeremy – McDERMOTT, Kevin. *Kominterny. Dějiny mezinárodního komunismu za Leninvy a Staliny éry*. Praha : NLN, 2011, 328 s.

živná pôda pro vývoz revoluce do zahraničí (či přinejmenším pro pokusy o tento vývoz). V první řadě to byla první světová válka, která způsobila rozvrat evropských ekonomik i společnosti. V jejích důsledcích se nejen rozpadl carský režim v Rusku, ale vznikly nepříznivé podmínky, za kterých následně přežívaly statisíce zahraničních válečných zajatců na území sovětského Ruska.

Tyto skupiny se po Říjnové revoluci 1917 ocitly pod vlivem bolševické propagandy, která se z nich snažila vytvořit nástroj bolševické revoluce buď v bezprostředním smyslu – jejich nábořem do řad Rudé armády – či jejich ideologickou indoktrinací a následnou přípravou kádrů budoucích bolševických buněk v zahraničí. K příklonu k bolševizmu, jak autor vhodně ilustruje, vedla mnoho zajatců především snaha po zlepšení životních podmínek, nikoliv jejich „třídní vědomí“. Problematická situace, která vznikla v souvislosti s životními podmínkami v zajateckých táborech, nabízela jen málo životních strategií zabezpečujících přežití, jednou z nich byla možnost spolupráce s novým režimem. K tomu vedle toho přispívaly i zvěsti o situaci doma, které přes zvyšující se počet repatriovaných válečných zajatců vyvolávaly v jejich řadách nejistotu, kdy odpověď na celou řadu otázek nabízela právě bolševická propaganda.

Nastalé situace bolševický režim využil a zformoval dílčí organizace, které se soustředily právě na agitaci, propagandu a osvětu mezi zajatci. V některých případech – autor tuto skutečnost dokládá na příkladě zajatců maďarské národnosti – bylo toto působení úspěšné také díky cílené propagandě v mateřských jazycích, která po dlouhodobé kulturní izolaci v cizojazyčném prostředí tak byla velmi účinná. Na základě činnosti mezi zajatci byly vytvořeny skupiny budoucích stranických kádrů. Po jejich výcviku byli tito spolupracovníci následně repatriováni, kdy sloužili na jedné straně jako distributoři ilegálních propagandistických materiálů, na straně druhé vytvořili základ budoucích bolševických skupin – základů národních komunistických stran, které posléze, po přijetí tzv. 21 podmínek, vytvořily jednotlivé sekce Komunistické internacionály.

Monografie nastiňuje také problematiku formování a působení ilegálních sítí spolupracovníků sovětského režimu v evropských zemích, kdy jedním z klíčových bodů byl ústup sovětské vlády od „nediplomacie“. Následný vznik zastupitelských úřadů sovětského Ruska umožnil ulehčení distribuce materiální pomoci, která v rámci hnutí plynula z moskevské centrály do evropské periferie. Závěr práce je věnován vývozu revoluce, který se projevil na jedné straně neúspěšnými pokusy o vytvoření sovětských republik v Evropě, na druhé straně se jeho klíčovým orgánem stala Komunistická internacionála, která posloužila k faktické centralizaci a disciplinaci hnutí pod křídly aparátu.

Benkova práce k tématu formování komunistického hnutí přistupuje na základě bohatého pramenného materiálu, v jehož případě je potřeba zdůraznit dokumenty získané

během studia v archivech Ruské federace, stejně jako na základě obsáhlého souboru dobové i současné literatury. Tato skutečnost autorovi umožňuje pojmout téma odlišně od prací publikovaných v období minulého režimu, kdy byla celá řada historických zpracování tohoto tématu buď poplatná ideologii, a chápala zformování hnutí jako přirozený historicky daný společenský vývoj, případně uchopila problematiku pouze dílčím způsobem (například osudy a memoáry internacionalistů). Přínosné je zejména osvětlení situace týkající se životních situací a motivací zahraničních spolupracovníků sovětského režimu, stejně jako mechanismů podpory bolševického hnutí v zahraničí. Oživením a přínosem je v závěru publikovaný krátký biografický slovník představitelů komunistického hnutí. Na základě vysvětlení zformování bolševické ideologie a mechanismů jejího šíření do evropských zemí tak Juraj Benko publikací *Bolševizmus medzi Východom a Západom* otvírá cestu pro další historický výzkum (nejen) českých a slovenských dějin období dvacátých a třicátých let.